

Σακελλαρίου Αγγελική¹

Πανεπιστήμιο Πατρών

Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και Κοινωνικής Εργασίας

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μανδήλας Αντώνιος²

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Τμήμα Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών

**Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ
ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΩΝ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΦΙΛΟΒΕΝΙΖΕΛΙΚΟ ΤΥΠΟ:
ΕΡΕΥΝΑ ΜΕ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΛΟΓΟΥ
ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ ΣΩΜΑΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ**

Στην παρούσα εργασία μελετάται η παρουσίαση της καταστροφής της Σμύρνης και των ταυτοτήτων των εμπλεκόμενων στον φιλοβενιζελικό Τύπο της εποχής. Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιούνται τα εργαλεία της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου και ειδικότερα η *λογοϊστορική προσέγγιση* (Discourse Historical Approach). Η προσέγγιση αυτή συνδυάζεται με τα εργαλεία της Γλωσσολογίας Σωμάτων Κειμένων (corpus linguistics), προκειμένου τα δεδομένα να εξετάζονται τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά. Πιο συγκεκριμένα, μελετώνται οι λεξιλογικές συνάψεις βασικών λέξεων της επικαιρότητας της εποχής και τα πορίσματα εντάσσονται τόσο στα ευρύτερα κειμενικά συμφραζόμενα όσο και στο κοινωνικο-ιστορικό συγκείμενο. Από την επεξεργασία των δεδομένων συνάγεται ότι η εφημερίδα πρεσβεύει την επιστροφή του Βενιζέλου, πως η έσω ομάδα ή το «εμείς» παρουσιάζεται ως θύμα σφαγών και λεηλασιών, ενώ βιώνει το «τραύμα» της απώλειας εδαφών. Στην έσω ομάδα ενυπάρχει ένας εσωτερικός «άλλος», οι αντιβενιζελικοί, στους οποίους εμμέσως πλην σαφώς κατατάσσεται και ο βασιλιάς. Η έξω ομάδα (Τουρκία) παρουσιάζεται ως εχθρός και θύτης, ενώ οι πρώην σύμμαχες χώρες δεν λογίζονται πια ως τέτοιες.

Λέξεις-κλειδιά: Μικρασιατική καταστροφή, Εθνική ταυτότητα, Τύπος

¹ asakellariou@upatras.gr

² mandilas@hotmail.gr

1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Στην παρούσα εργασία μελετάται η παρουσίαση της καταστροφής της Σμύρνης και των ταυτοτήτων των εμπλεκόμενων στον φιλοβενιζελικό Τύπο της εποχής. Η ενότητα 1 περιλαμβάνει το ιστορικό συγκείμενο και πληροφορίες σχετικά με την έννοια της ταυτότητας. Στην ενότητα 2 παρουσιάζονται τα δεδομένα και η μέθοδος της έρευνας, στην ενότητα 3 δίνονται τα ευρήματα, ενώ στην ενότητα 4 διατυπώνονται τα συμπεράσματα της έρευνας.

1.1. Σύνοψη παρουσίαση του ιστορικού πλαισίου³

Η απόβαση των ελληνικών δυνάμεων στην Μικρά Ασία στις 15 Μαΐου/ 2 Μαΐου 1919 έγινε κατόπιν συμφωνίας των σύμμαχων δυνάμεων Αγγλίας, Γαλλίας, Ιταλίας, Ελλάδας (Συνθήκη των Σεβρών, 28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1920), αφού έτσι θα διαμελιζόταν η Οθωμανική Αυτοκρατορία και θα εξασφαλιζονταν τα συμφέροντά τους στην περιοχή με ζώνες επιρροής. Η παρουσία του ελληνικού στρατού στην περιοχή της Σμύρνης αποτέλεσε μεγάλη διπλωματική επιτυχία της Ελλάδας, την εποχή που πρωθυπουργός ήταν ο Ελ. Βενιζέλος. Με τη συνθήκη των Σεβρών η Ελλάδα εξαπλώθηκε σε δύο ηπείρους και πέντε θάλασσες και το όραμα της Μεγάλης Ιδέας φάνηκε να γίνεται πραγματικότητα.

Η αλλαγή της πολιτικής σκηνής με την ήττα του Βενιζέλου στις εκλογές του Νοεμβρίου 1920, την επιστροφή του Βασιλιά Κωνσταντίνου στην Ελλάδα και την άνοδο των φιλοβασιλικών κυβερνήσεων δυσaráεστησαν τους συμμάχους. Παράλληλα, στην ηττημένη από τον α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο Τουρκία, το εθνικιστικό κίνημα του Κεμάλ οργανώθηκε διπλωματικά και στρατιωτικά. Σταδιακά διαφοροποιείται λοιπόν η στάση των συμμάχων Μεγάλων Δυνάμεων, όσον αφορά την ελληνική παρουσία στην Ανατολή, επειδή αυτές προσεταιρίζονται τελικά τον Κεμάλ, ο οποίος τους δίνει συγκεκριμένα ανταλλάγματα. Φιλοτουρκική στάση υιοθετούν αρχικά η Γαλλία και η Ιταλία με στόχο να ελαχιστοποιήσουν την επιρροή της Βρετανίας στην περιοχή και να ενισχύσουν τα δικά τους συμφέροντα. Αναφέρουμε σχετικά τη συμφωνία⁴ μεταξύ της κεμαλικής αντιπροσωπείας, με επικεφαλής τον Μπεκρή Σάμη Εφέντη, και του Υπουργού της Ιταλίας Σφόρτσα. Η στάση της Γαλλίας αλλάζει φανερά με την υπογραφή της Συνθήκης της Άγκυρας ή Συμφωνία Φραγκλέν-Μπουγιόν⁵ (Οκτώβριος 1921) που υπογράφηκε μεταξύ της Γαλλίας και της επαναστατικής κυβέρνησης του Κεμάλ και εξυπηρετεί ιδιαίτερα τα γαλλικά συμφέροντα.

Η συνέχιση των ελληνικών στρατιωτικών επιχειρήσεων στα βάθη της Μικράς Ασίας, παρά τις αρχικές εξαγγελίες των νέων κυβερνήσεων, είχε ως

³ Βλ. ενδεικτικά Μαυρογορδάτος 2015, 2017.

⁴ Για τη συμφωνία αυτή βλ. Μπουμπουγιατζή 2011: 281.

⁵ Για τη συμφωνία αυτή βλ. Μουρέλος 1983: 242.

αποτέλεσμα η Ελλάδα να διατηρεί μία πολύ μεγάλη γραμμή άμυνας. Οι δυσκολίες διατήρησης αυτής της γραμμής άμυνας, λόγω της ψυχολογικής και σωματικής κούρασης των στρατιωτών που πολεμούσαν χρόνια και της δυσκολίας στον ανεφοδιασμό τους, σε συνδυασμό με την ανάπτυξη του κεμαλικού κινήματος και την αλλαγή της στάσης των Μεγάλων Δυνάμεων στάθηκαν οι αιτίες για την ήττα του ελληνικού στρατού.

Λίγες μέρες μετά τη διάλυση του μετώπου στη γραμμή Εσκή Σεχίρ-Αφιόν Καραχισάρ ο ελληνικός στρατός τράπηκε σε άτακτη φυγή και μεταφέρθηκε στα παράλια για να διαπεραιωθεί στα νησιά και από εκεί στην Παλαιά Ελλάδα. Τον στρατό ακολουθούσαν χιλιάδες άνθρωποι ελληνικής καταγωγής, για να σωθούν.

Το τελευταίο δεκαήμερο του Αυγούστου το 1922 οι κεμαλικοί εισέβαλαν στη Σμύρνη. Ο ελληνικός λαός βρέθηκε στο στόχαστρο των θηριωδιών των Τούρκων, οι οποίοι επιδόθηκαν σε καταστροφές και λεηλασίες, με αποκορύφωμα τη σφαγή μεγάλου μέρους του ελληνικού πληθυσμού και την ολοσχερή καταστροφή της Σμύρνης.

1.2. Η έννοια της εθνικής ταυτότητας στον δημοσιογραφικό λόγο

Η έννοια της εθνικής ταυτότητας αναφέρεται στα κοινά πολιτισμικά χαρακτηριστικά που μοιράζεται μια ομάδα ανθρώπων, όπως την κοινή γλώσσα, τα κοινά ήθη και έθιμα, καθώς και την πεποίθηση της κοινής καταγωγής. Η έννοια της ταυτότητας δεν είναι σταθερή, αλλά αντίθετα είναι ρευστή και συνεχώς μεταβαλλόμενη· τίθεται κάθε φορά υπό διαπραγμάτευση ανάλογα με το κοινωνικοπολιτικό συγκείμενο και τις διαμορφωμένες ιδεολογίες (Wodak 2015: 70).

Καθοριστικό στοιχείο για τη συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας είναι η αντιπαράθεση προς το αλλότριο, το ξένο για το έθνος. Η έννοια της ταυτότητας ορίζεται πάντα μέσω της ομοιότητας και της διαφοράς. Η διαφορά αυτή μπορεί να κυμαίνεται από μια απλή ετερότητα (άλλοι, άνθρωποι διαφορετικοί) μέχρι τη σημαντική διαφορά (αγράμματος άλλος, μη πολιτισμένες κοινωνίες, μη δυτικές) και την εχθρότητα (λαοί βάρβαροι, επιθετικοί, επικίνδυνοι). Η ενότητα προς το εσωτερικό δεν είναι άσχετη με την εχθρότητα προς τα έξω. Η ενότητα στο εσωτερικό της ομάδας, του έθνους, διαμορφώνεται μέσω τεχνητών ή υπαρκτών εχθροτήτων προς τα έξω, προς τον άλλον· έτσι, συγκροτείται η συλλογική ταυτότητα που αντιπαράτίθεται στον «άλλο» (Βέικος 1993: 24).

Η εθνική αφήγηση είναι δυνατό να περιλαμβάνει και την ύπαρξη ενός «σημαντικού άλλου». Αυτός μπορεί να είναι ένα άλλο έθνος ή μια εθνοτική ομάδα που απειλεί ή μπορεί να απειλήσει την πολιτισμική καθαρότητα ή και την ανεξαρτησία του έθνους. Το κριτήριο για να χαρακτηριστεί ένα έθνος «σημαντικός άλλος» δεν βασίζεται στους πόρους και στο μέγεθός του, αλλά στο γεγονός ότι αυτός ο «σημαντικός άλλος» διάκειται απειλητικά έναντι του έθνους (Triadafyllidou 1988: 600).

Η συγκρότηση και η αναπαραγωγή της ταυτότητας, αλλά και η αναδιαμόρφωσή της, πραγματώνονται μέσω της γλώσσας, καθώς μέσω αυτής γίνεται αντιληπτό ποιοι είμαστε «εμείς» και ποιοι είναι οι «άλλοι».

Όσον αφορά τη μελέτη της ταυτότητας Ελλήνων και Τούρκων μέσα από τον δημοσιογραφικό λόγο, δεν βρέθηκαν έρευνες, οι οποίες να αφορούν προγενέστερα, ιστορικά γεγονότα. Η διαφοροποίηση και η πρωτοτυπία της έρευνάς μας λοιπόν έγκειται στο γεγονός ότι μελετούμε την εθνική ταυτότητα εκκινώντας από ένα ιστορικό γεγονός που προσεγγίζεται μέσω του Τύπου της εποχής.

2. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Η έρευνα επικεντρώνεται στη μελέτη της εφημερίδας «Ελεύθερος τύπος», η οποία παρουσιάζει τη καταστροφή της Σμύρνης και είναι διακείμενη θετικά προς τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Η επιλογή του «Ελεύθερου Τύπου» ως υλικού μελέτης έγινε με κριτήριο ότι αποτελεί μια εφημερίδα της αξιωματικής αντιπολίτευσης και, επομένως, δε θα αποκρύψει τα γεγονότα, αλλά αντίθετα θα επικρίνει την κυβέρνηση και θα αναδείξει την καταστροφή και τους υπεύθυνους για αυτή.

Στο μελετώμενο υλικό ανήκουν τα κοινωνικά και πολιτικά άρθρα της περιόδου από την 26η Αυγούστου 1922 ως την 7η Σεπτεμβρίου 1922, περίοδο κατά την οποία οι κεμαλικοί εισβάλλουν στη Σμύρνη και την καταστρέφουν. Τις ημέρες αυτές τεράστιο πλήθος ελληνικού και χριστιανικού γενικότερα πληθυσμού θανατώνεται ή εγκαταλείπει τη Σμύρνη για να σωθεί. Η επιλογή της 7^{ης} Σεπτεμβρίου ως καταληκτικής ημέρας έγινε επειδή η θεματογραφία της εφημερίδας άρχισε να στρέφεται στα υπόλοιπα πολιτικά, κοινωνικά και στρατιωτικά τεκταινόμενα της εποχής.

Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιούμε τα εργαλεία της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου (στο εξής ΚΑΛ) που δίνει έμφαση σε θέματα ισχύος και ιδεολογίας. Επιλέγουμε την πιο πρόσφορη εκδοχή της, σε σχέση με το ερευνητικό αντικείμενό μας, την λογοϊστορική προσέγγιση (Discourse Historical Approach) της Wodak και των συνεργατών της (βλ. Meyer & Wodak 2009), που εντάσσει τον λόγο στο ιστορικό και κοινωνικό του συγκείμενο.

Δεδομένου ότι αναλύεται μεγάλος όγκος κειμένων (περίπου 600 άρθρα με αριθμό λέξεων μεγαλύτερο από 125.000), η παραπάνω προσέγγιση, που κανονικά επικεντρώνεται σε λίγα επιλεγμένα κείμενα, συνδυάζεται με εργαλεία της γλωσσολογίας σωμάτων κειμένων (corpus linguistics)⁶. Η συνέργεια αυτή δίνει τη δυνατότητα να μελετηθεί μεγάλος αριθμός κειμένων και να γίνουν αξιόπιστες γενικεύσεις (Orpin 2005: 38). Έτσι, τα δεδομένα εξετάζονται τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά.

⁶ Για προγενέστερες έρευνες στον ελληνικό Τύπο με αυτή τη μεθοδολογία, βλ. Sakellariou (2016) και Sakellariou & Goutsos (2021).

Τα ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται είναι τα εξής:

Πώς παρουσιάζονται στον λόγο της συγκεκριμένης εφημερίδας:

1) η καταστροφή της Σμύρνης του 1922,

2) το εθνικό «εμείς» (Έλληνες),

3) ο εθνικός «άλλος» (Τούρκοι),

4) η στάση των συμμαχικών χωρών (Γαλλίας, Ιταλίας, Αγγλίας, Αμερικής);

Κατά την έρευνα παρατηρήθηκε ότι υπάρχει κι ένας εσωτερικός «άλλος» και έτσι προστέθηκε στα παραπάνω ένα ακόμη ερώτημα:

5) Πώς παρουσιάζεται ο εσωτερικός «άλλος» (οι αντιβενιζελικοί – φιλοβασιλικοί);

Μετά από ενδελεχή μελέτη αντλήθηκε από τα κείμενα ένας αριθμός πολύ συχνών λέξεων με ιδιαίτερο βάρος για την περίοδο της μικρασιατικής καταστροφής. Σε αυτό βοήθησαν και οι ιστορικές μελέτες για την εποχή. Οι λέξεις αυτές είναι οι ακόλουθες: *έθνος, εθνικός, Ελλάδα, Έλληνας, ελληνικός, Τουρκία, Τούρκος, τουρκικός, χριστιανός, πρόσφυγας, Σμύρνη, Ιωνία, Μικρά Ασία, Βενιζέλος, Βασιλιάς, Στεργιάδης, σφαγή, εκκένωση, συμφορά, καταστροφή, πυρκαγιά, τραγωδία, Γαλλία, Γάλλος, γαλλικός, Αγγλία, Άγγλος, αγγλικός, Ιταλία, ιταλικός, Αμερική, Αμερικανός, αμερικανικός*.

Πιο συγκεκριμένα, μελετήθηκαν οι λεξιλογικές συνάψεις, δηλαδή η «συνεμφάνιση δύο ή περισσοτέρων λέξεων σε ένα μικρό διάστημα μέσα στο κείμενο» (Sinclair 1991). Ορίσαμε το διάστημα αυτό σε 10 λέξεις αριστερά και 10 δεξιά της μελετώμενης λέξης, γιατί παρατηρήσαμε ότι πολλές λεξιλογικές συνάψεις δεν αποκαλύπτονταν αν μελετούσαμε μικρότερο διάστημα. Το κριτήριο ώστε να χαρακτηρίσουμε μια λεξιλογική σύναψη ως τέτοια προσδιορίστηκε από την εμφάνιση της σύναψης στο 3% των συνολικών αναφορών της υπό διερεύνηση λέξης.

Επειδή τα μελετώμενα άρθρα χρονολογούνται έναν αιώνα πριν, η καταγραφή των συμφράσεων έγινε με το χέρι, καθώς τα αρχεία της εφημερίδας δεν είναι ψηφιοποιημένα, αλλά διατίθενται φωτογραφημένα στο ηλεκτρονικό αρχείο της Βουλής: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=45884&seg=12757. Η επίπονη αυτή επεξεργασία των κειμένων με το χέρι είναι πιθανό να έχει οδηγήσει σε κάποια λάθη ως προς την καταγραφή κάποιων τύπων, παρά τις πολλές επαληθεύσεις, αλλά αυτό δεν αναμένεται να έχει διαφοροποιήσει αισθητά τα αποτελέσματα της έρευνας.

3. ΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1. Οι λέξεις *Έλληνας, Ελλάδα, ελληνισμός*

Η σύναψη *Έλληνας – Σμύρνη* είναι συχνή (6.19%): «*οι Έλληνες κάτοικοι της ωραίας Σμύρνης και οδύρονται*» (27.08.1922, σ. 4). Ως θύτες παρουσιάζονται οι

Τούρκοι στα συμφραζόμενα της σύναψης *Τούρκος-Έλληνας* (9,73%): «*Τούρκοι με μαχαίρας και όπλα εφόνευον τους δυστυχείς Έλληνες*» (03.09.1922, σ. 3). Συχνή είναι επίσης η λεξιλογική σύναψη *Ελλάδα-Μικρασία*⁷ (6,73%): «*ετελείωσαν αι πολεμικαί επιχειρήσεις, όπως ετελείωσαν της Μικράς Ασίας, αλλά η θέσις της Ελλάδος όχι μόνον δεν εβελτιώθη*» (05.09.1922, σ. 1). Μέσω της σύναψης *Έθνος –Έλληνας /Ελλάδα /ελληνικός* (9,67%): παρουσιάζεται η συμβολή του Βενιζέλου και του στρατού στο ελληνικό έθνος: «*τόσας υπηρεσίας προσέφερον ο κ. Βενιζέλος και ο ελληνικός στρατός ίνα προλάβωμεν την τέλειαν καταστροφήν ημών ως Έθνους και Κράτους*» (28.08.1922, σ. 4).

Ότι βιώνει ο ελληνισμός τις μέρες της καταστροφής αποτυπώνεται στα συμφραζόμενα των συνάψεων της λέξης *ελληνισμός* με αρνητικές λέξεις (43,47%): «*η ελευθερία, η ευτυχία ενός ολόκληρου Ελληνισμού γίνονται πλέον παρανάλωμα του πυρός*» (28.08.1922, σ. 16).

3.2. Οι λέξεις *χριστιανός, χριστιανικός*

Οι λέξεις αυτές δημιουργούν λεξιλογικές συνάψεις με τα *Έλληνας, ελληνικός, Ελλάδα* (6,35%). Το θρήσκευμα αποτελεί ειδοποιό διαφορά μεταξύ των ανθρώπων και η χριστιανική πίστη παρουσιάζεται ως στοιχείο της ταυτότητας των Ελλήνων: «*μικρασιατικήν ειρήνην της οποίας βάσις θα ήτο η εξασφάλις των ελληνικών και χριστιανικών πληθυσμών υπό του ελληνικού στρατού*» (30.08.1922, σ. 4). Η ταύτιση των Ελλήνων με τους χριστιανούς καταδεικνύεται με ανάλυση του λόγου του εξής αποσπάσματος: «*η ελληνική Κυβέρνησις απηύθυνε χθες τηλεγραφικώς διακοίνωσιν προς την Κοινωνία των Εθνών δια της οποίας ποιείται έκκλησιν υπέρ της τύχης των σφαγιαζομένων εν Μικρά Ασία χριστιανικών πληθυσμών*» (04.09.1922, σ. 4). Είναι προφανές ότι η ελληνική κυβέρνηση ενδιαφέρεται πρωτίστως για το ελληνικό στοιχείο, το οποίο όμως εντάσσει μέσα στο χριστιανικό, χωρίς να το κατονομάζει ιδιαιτέρως.

Η λέξη *χριστιανός/χριστιανικός* εμφανίζει λεξιλογικές συνάψεις και με τα *Τουρκία, Κεμάλ, Τσέτες* (15,87%), μέσω των οποίων ο χριστιανός παρουσιάζεται ως θύμα: «*στίφη των Τσετών και από αυτούς ακόμη τους Οθωμανούς στρατιώτας, προέβη εις σφαγάς εναντίον του χριστιανικού και περισσότερον του επικρατούντος εκεί ελληνικού στοιχείου*» (01.09.1922, σ. 3). Η λέξη *χριστιανός* δημιουργεί συνάψεις με λέξεις που δηλώνουν εξολόθρευση [(20,93%), *δολοφόνος, αίμα, επίθεση, καταστροφή, διαρπαγή, λεηλασία, εξολόθρευση, σφαγή, πτώμα, θερίζω, βόμβα, φλόγα, εξανδραποδισμός, θηριωδία*]: «*διαρπαγαί και λεηλασίαι των χριστιανικών καταστημάτων και οικιών*» (03.09.1922, σ. 3), «*τότε οι Τούρκοι έσφαζαν κ' εξηνδραπόδιζαν χριστιανικούς πληθυσμούς*» (04.09.1922, σ. 1).

⁷ Η εφημερίδα άλλοτε χρησιμοποιεί το πολυλεκτικό σύνθετο: «*Μικρά Ασία*» και άλλοτε τη λέξη: «*Μικρασία*».

3.3. Η λέξη πρόσφυγας

Η λέξη πρόσφυγας εμφανίζει λεξιλογική σύναψη με τα Έλληνες και Ελλάδα (3,37%): «επί της προκυμαίας ευρισκόμενοι Έλληνες πρόσφυγες εκάιντο υπό των φλογών» (04.09.1922, σ. 3), «προς διευκόλυνσιν των εις Ελλάδα αφικομένων προσφύγων Μικρασιατών» (01.09.1922, σ.4). Οι πρόσφυγες διώκονται από τον Κεμάλ (3,37%) και τους Τούρκους (5,40%): «κατά τας πληροφορίας πάντοτε των προσφύγων, στίφη κεμαλικών στρατιωτών και ατάκτων Τούρκων απεμάκρυνον άπαντα τονάρρενα πληθυσμόντωνπροαστείων» (03.09.1922, σ.4). Αξιοσημείωτο είναι ότι το πρόσφυγας δημιουργεί σύναψη με αριθμητικά δεδομένα (16,89%), που αποδεικνύουν το εύρος της καταστροφής: «υπό του ελληνικού στρατού είχαν καταφύγει άνω των 300.000 προσφύγων» (01.09.1922, σ. 4).

3.4. Οι λέξεις Βασιλιάς, Βενιζέλος, Στεργιάδης, Κυβέρνηση

Η λέξη Βασιλιάς (με κεφαλαίο, sic) παρουσιάζει σύναψη με τις λέξεις διάγγελμα (11,76%) και κυβέρνηση (17,48%) που αρμόζουν στο ρόλο του ως φορέα εξουσίας. Αξιοσημείωτη είναι η σύναψη της λέξης Βασιλιάς με το όνομα Βενιζέλος (4,41%): «η πρόσκλησις του κ. Βενιζέλου είνε ζήτημα τιμής δια τον Βασιλέα Κωνσταντίνον, δια την Κυβέρνησιν, δια την Εθνοσυνέλευσιν, δια τους αποτελούντας τα βασιλικάς φάλαγγας» (29.08.1922, σ. 3). Ακόμη, το Βενιζέλος εμφανίζει λεξιλογική σύναψη με τις λέξεις χρησιμοποίηση/συνεργασία (18%): «η Κυβέρνησις να εισηγηθή την χρησιμοποίησιν του κ. Βενιζέλου εις το εξωτερικόν» (01.09.1922, σ. 1). Η εφημερίδα επιδιώκει να επαναφέρει τον Ελευθέριο Βενιζέλο στην πολιτική σκηνή παρουσιάζοντας τον ως τον μόνο άνθρωπο που μπορεί να βοηθήσει στην περίοδο της καταστροφής. Έτσι, ζητά από τον βασιλιά και τη κυβέρνηση να τον καλέσουν και να του αναθέσουν τη διεθνή εκπροσώπηση της Ελλάδας.

Η εφημερίδα δεν αποδίδει ευθύνες στον βασιλιά·τον αναφέρει ως φορέα εξουσίας με τρόπο ουδέτερο και τιμητικό. Η στάση αυτή εξηγείται από το γεγονός ότι την περίοδο αυτή υπάρχει έντονη λογοκρισία έναντι των βενιζελικών, οι οποίοι φυλακίζονται και εκτοπίζονται, όταν εκφράζονται αρνητικά για το βασιλιά⁸.

Στον Ελευθέριο Βενιζέλο αποδίδονται χαρακτηριστικά προικισμένου πολιτικού αρχηγού (6,95%): «το οξύτατον βλέμμα του κ. Βενιζέλου» (27.08.1922, σ. 1), «την εξαιρετικήν διπλωματικήν ικανότητα του Βενιζέλου» (04.09.1922, σ. 1). Η εφημερίδα εξυμνεί τον Βενιζέλο και μέσω της σύναψης του ονόματός του με το *Μεγάλη Ελλάδα* (6,94%), ελληνικό όνειρο του οποίου θεωρείται στυλοβάτης:

⁸ Στο φύλλο που κυκλοφόρησε στις 29.08.1922 (σ. 4) αναφέρεται πως ο Σπύρος Μελάς (αρθρογράφος του *Ελευθέρου Τύπου*, που υπογράφει ως Φουρτόνιο) συλλαμβάνεται με ένταλμα για εξύβριση και συκοφαντία απέναντι στο πρόσωπο του βασιλιά. Στο ίδιο φύλλο αναφέρεται πως οι φιλελεύθεροι αξιωματικοί, ταγματάρχης Αβραμίδης και λοχαγός Νταλιάνης, συνελήφθησαν με την κατηγορία της έκφρασης εναντίον του βασιλιά.

«με τον Βενιζέλον έπεσαν και οι στύλοι της Μεγάλης Ελλάδος» (06.09.1922, σ. 4). Επίσης, όπως αναδεικνύεται από τη λεξιλογική σύναψη του ονόματός του με τις λέξεις *ελπίδα* (4,16%) και *έθνος* (3,22%) παρουσιάζεται ως «μόνη ελπίς δια το έθνος ο Ελευθέριος Βενιζέλος» (27.08.1922, σ. 4).

Στο υλικό παρατηρείται σύναψη της λέξης *καταστροφή* με τη λέξη *κυβέρνηση* (9,33%): «την Κυβέρνησιν της καταστροφής και της ατιμώσεως διαδέχεται σήμερον Κυβέρνησις της υποδείξεως των απαίσιων εργατών της» (26.08.1922, σ. 4). Ακόμη παρατηρείται η λεξιλογική σύναψη *εθνικός-κυβέρνηση* (7,01%): «η κυβέρνησις της εθνικής ατιμώσεως ήτις δεν εφοβήθη να παραδώση το άνθος της ενδόξου στρατιάς μας εις τον Κεμάλ» (30.08.1922, σ. 3). Οι συνάψεις αυτές φανερώνουν τη θέση της εφημερίδας, σύμφωνα με την οποία υπεύθυνες για την καταστροφή είναι οι κυβερνήσεις που ανέλαβαν τη διακυβέρνηση της χώρας μετά τις εκλογές του 1920. Τέτοιου είδους αναφορές αναδεικνύουν τον διχασμό του ελληνικού λαού σε δύο μέτωπα: αυτό τον βενιζελικών και το άλλο των αντιβενιζελικών.

3.5. Οι λέξεις *Τούρκος*, *τουρκικός*

Η λέξη *τουρκικός* δημιουργεί λεξιλογικές συνάψεις με τις λέξεις *ελληνικός*, *ελληνισμός* (13,68) και *Έλληνας* (8,82%)· τα συμφραζόμενά τους δηλώνουν τη θυματοποίηση των Ελλήνων: «το κορύφωμα της τουρκικής θηριωδίας και απανθρωπίας υπήρξεν η απαγωγή των Ελληνίδων και Αρμενίων κορασίδων της Σμύρνης» (04.09.1922, σ. 3). Η τουρκική είσοδος στη Σμύρνη και οι θηριωδίες αποτυπώνονται στα συμφραζόμενα των συνάψεων *τουρκικός-Σμύρνη* (12,63%) και *Τούρκος-Σμύρνη* (8,82%): «αι κεμαλικαί ορδαί και τα άτακτα στίφη των Τούρκων κατακλύσαντα τας συνοικίας της Σμύρνης» (31.08.1922, σ. 3). Σε σχέση με τη μετοχή *κατακλύσαντα* στο προηγούμενο παράδειγμα, σημειώνεται ότι η επέλαση των Τούρκων παρουσιάζεται με μεταφορά ως φοβερή φυσική καταστροφή, ως κατακλυσμός που σαρώνει τα πάντα. Εξάλλου, οι λεξιλογικές συνάψεις των *τουρκικός* και *Τούρκος* αφορούν σε πολύ μεγάλα ποσοστά (22,10% και 15,29% αντιστοίχως) λέξεις που σχετίζονται με θηριωδίες, όπως *μάχαιρα*, *εκδίκηση*, *σφαγή*, *φόνος*, *θηριωδία*, *πυρ*, *βόμβα*, *επίθεση*, *θάνατος*, *απαγωγή*, *βαρβαρότητα* κ.ά.

3.6. Οι λέξεις *Κεμάλ*, *κεμαλικός*

Το όνομα *Κεμάλ* συσχετίζεται με τους Τούρκους, αφού ήταν ο αρχηγός του τουρκικού στρατού, πράγμα που αποτυπώνεται στη σύναψη *Κεμάλ-Τούρκος/τουρκικός* (8,19%): «στρατιώτες του Κεμάλ, συνοδευόμενοι από οπλοφορούντας Τούρκους πολίτας, επέδραμον εις τα ελληνικά και τας αρμενικάς συνοικίας» (02.09.1922, σ. 3). Η είσοδος, η δράση και οι λεηλασίες των Τούρκων στη Σμύρνη

δίνονται στα συμφραζόμενα των συνάψεων *κεμαλικός-Σμύρνη* (14,28%) και *Κεμάλ-Σμύρνη* (13,11%): «εισήλθον εις την Σμύρνην 400 έφιπποι Κεμαλικοί, οι οποίοι ήρχισαν αμέσως το απαίσιον έργον των» (02.09.1922, σ. 3).

3.7. Η ελληνικότητα των περιοχών Μικρά Ασία, Ιωνία, Σμύρνη, η ομορφιά και η καταστροφή τους

Το πολυλεκτικό σύνθετο *Μικρά Ασία* ή το σύνθετο *Μικρασία* δηλώνει μια περιοχή που μέρος της αποτελούν τόσο η Ιωνία όσο και η Σμύρνη, που υπήρξε η πρωτεύουσα του μικρασιατικού ελληνισμού. Το *Μικρασία* παρουσιάζει λεξιλογική σύναψη με το *Σμύρνη* (5,88%). Οι περιοχές αυτές παρουσιάζονται ωραίες και ακμαίες πριν από την καταστροφή: «η δε ωραία Σμύρνη, το λαμπρόν και πανίσχυρον άνθος του μικρασιατικού Ελληνισμού» (04.09.1922, σ. 3). Το *Ιωνία* παρουσιάζει επίσης λεξιλογική σύναψη με το *Σμύρνη* (20%): «η ήσυχος νύμφη της Ιωνίας η ελληνικωτάτη Σμύρνη, η οποία είδε τα τελευταία έτη της κατοχής τόσην ευτυχίαν και τόσην δόξαν» (27.08.1922, σ. 4). Η λέξη *Ιωνία* παρουσιάζει επίσης λεξιλογική σύναψη με τις λέξεις *Ελλάδα* και *ελληνικός* (29,16%) κι έτσι υπογραμμίζεται ο ελληνικός της χαρακτήρας και το όραμα της Μεγάλης Ιδέας: «η δυνατότητα της ενώσεως της Ιωνίας με την Ελλάδα, ύστερ' από μίαν πενταετίαν» (05.09.1922, σ. 1).

Η λέξη *Σμύρνη* συνδέεται με τα *πυρ/πυρκαγιά/πυρά* (3,09%) και *σφαγή* (5,15%): «πυρκαϊά επίσης ετέθη εις την συνοικίαν Αγίου Δημητρίου ήτις λόγω του πνέοντος ανέμου επεξετάθη εις ολόκληρον την χριστιανικήν συνοικίαν» (03.09.1922, σ. 4). Οι λέξεις *πυρκαγιά/πυρ/πυρά/πυρπόληση* δημιουργούν λεξιλογικές συνάψεις με τις λέξεις *ελληνικός* και *ελληνισμός* (16,39%), αφού η *πυρπόληση* αφορά κυρίως ελληνικές περιοχές: «περί την Σμύρνην επυρπολήθησαν πλείστα ελληνικά και αρμενικά χωρία» (02.09.1922, σ. 4). Το ότι Τούρκοι *πυρπόλησαν* την πόλη δηλώνεται με τη σύναψη *πυρ-Τούρκος* (18,03%): «το πυρ ετέθη υπό των Τούρκων εκ προθέσεως, δια να εξαλείψη τα απτά ίχνη των σφαγών, των λεηλασιών, των ατιμώσεων και των άλλων θηριωδιών» (02.09.1922, σ. 3).

Μετά την καταστροφή οι περιοχές της Μικράς Ασίας παρουσιάζονται ως μαρτυρικοί τόποι, όπως φαίνεται από τις συνάψεις με τις λέξεις *τραγωδία* (3,5%): «η απερίγραπτος τραγωδία του μικρασιατικού ελληνισμού» (03.09.1922, σ. 3), *συμφορά* (4,67%): «της μικρασιατικής συμφοράς» (07.09.1922, σ. 3), *ατύχημα* (3,5%): «το ατύχημα της Μικράς Ασίας» (06.09.1922, σ. 3). Ως μαρτυρικός τόπος παρουσιάζεται και η *Ιωνία* μετά την καταστροφή: «και την μαρμαρίνον επιτάφιον πλάκα έθηκεν η Μικρασία, η έρημος και κατεστραμμένη Μικρασία, η μην υπάρχουσα ειμή ως ερείπιον Μικρασία, η σαβανωμένη Ιωνία» (31.08.1922, σ. 3).

3.8. Οι λέξεις *Αγγλία-αγγλικός, Γαλλία-γαλλικός, Ιταλία-ιταλικός, Αμερική-αμερικανικός*

Τα ονόματα αυτά αντιστοιχούν στις Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής που στον Πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο βγήκαν νικητές και υπήρξαν σύμμαχοι της Ελλάδας. Όπως όμως αναφέρθηκε παραπάνω στην ενότητα του ιστορικού πλαισίου, τα συμφέροντά τους στην περιοχή αλλάζουν μαζί με τη στάση τους.

Η Αγγλία εμφανίζεται να επιθυμεί την πολεμική σύρραξη ενάντια στον Κεμάλ σε επικείμενη προέλασή του προς τη Κωνσταντινούπολη και τα Στενά και στη λεξιλογική σύναψη της λέξης με το Γαλλία (40%) καταδεικνύεται η διαφωνία τους: «*πάσαι αγγλικαί εφημερίδες επιβεβαιούν τας πληροφορίες περί διαφωνίας μεταξύ Αγγλίας και Γαλλίας*» (01.09.1922, σ. 4). Αντιθέτως, η Ιταλία και η Γαλλία, που τα ονόματά τους παρουσιάζουν σύναψη (46,66%), διαφωνούν με τη στάση της Αγγλίας: «*θεωρείται βέβαιον ότι ούτε η Γαλλία ούτε η Ιταλία θα υιοθετήσουν την προτεινόμενη στάση υπό της Αγγλίας*» (06.09.1922, σ. 4). Εξάλλου, στα συμφραζόμενα της σύναψης Γαλλία-Ελλάδα (7,14%) δηλώνεται η μη φιλική στάση της Γαλλίας προς την Ελλάδα: «*η απάντηση του κ. Πουανκαρέ εις την αγγλικήν διακοίνωσιν τονίζει ότι η Γαλλία πάντοτε απεδοκίμασε την διατήρησιν της Ελλάδος εν τη Μικρά Ασία*» (27.08.1922, σ. 1).

Ως συνέπεια της παραπάνω στάσης τους, οι Άγγλοι γίνονται θύματα των Τούρκων στη Σμύρνη, πράγμα που παρουσιάζεται στη λεξιλογική σύναψη του Άγγλος με λέξεις που δηλώνουν θάνατο [θάνατος, σφαγή, φόνος, κακοποίηση, βιαιοπραγία, εξόντωση (27,02%)]: «*εσημειώθησαν πλείστοι φόνοι Άγγλων υπηκόων*» (02.09.1922, σ.4), σε αντίθεση με τους Γάλλους, όπως μαρτυρείται από τα συμφραζόμενα της λεξιλογικής σύναψης Γάλλος – Σμύρνη (21,42%): «*όλοι αι εκ Σμύρνης πληροφορίες βεβαιούν ότι ουδείς των Γάλλων υπηκόων της Σμύρνης έπαθε*» (03.09.1922, σ. 4). Το γεγονός ότι δεν αναφέρονται θύματα γαλλικής και ιταλικής καταγωγής αποδεικνύει τις καλές σχέσεις που έχουν με αυτούς οι Οθωμανοί.

Η Αμερική εξυμνείται για τον πολιτισμό της και για την ανθρωπιστική στάση της μέσα από τις λεξιλογικές συνάψεις Αμερική-χριστιανός/χριστιανικός/χριστιανισμός (23,07%): «*την ευσυνειδησίαν, το χριστιανικόν ιδεώδες και το ανθρωπιστικό πνεύμα της Αμερικής*» (07.09.1922, σ. 3). Στην πραγματικότητα η Αμερική διατηρεί εξ αρχής μια στάση ουδετερότητας. Η πολιτική της στρέφεται υπέρ της προστασίας των μειονοτήτων και των χριστιανών· ωστόσο, διατηρεί στενές εμπορικές και οικονομικές συναλλαγές με την Τουρκία.

4. ΣΥΖΗΤΗΣΗ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η έρευνα, που πραγματοποιήθηκε στην επέτειο των 200 χρόνων από τη μικρασιατική καταστροφή, πρωτοτυπεί μεθοδολογικά, γιατί με διεπιστημονικό

τρόπο μια ιστορική πηγή μελετάται με ένα πολυσχιδές σύγχρονο μεθοδολογικό εργαλείο που συνδυάζει την ΚΑΛ με τη Γλωσσολογία Σωμάτων Κειμένων. Στην πλειονότητα άλλων αντίστοιχων ερευνών οι ιστορικές πηγές μελετώνται κυρίως με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου, η οποία όμως δεν αναμενόταν να δώσει τα ίδια αποτελέσματα, γιατί δεν εστιάζει στη γλώσσα, με τα ρητά και τα άρρητα μηνύματά της. Εξάλλου, η συγκεκριμένη έρευνα αντιστρατεύεται μια από τις βασικές αιτιάσεις του Bloommaert (2005: 37) κατά της ΚΑΛ, ότι δηλαδή μελετά μόνο επίκαιρα, σύγχρονα κείμενα, χωρίς ιστορική ενσυναίσθηση.

Η έρευνα εστίασε στο θέμα των ταυτοτήτων. Χρησιμοποιήθηκε η λογοϊστορική προσέγγιση που δίνει έμφαση στο ιστορικό συγκείμενο των λόγων και διαπιστώθηκε πως μέσα από την προοπτική ενός αιώνα αυτό το συγκείμενο είναι πολύ πιο διαυγές, πολύ πιο σαφές από όσο είναι όταν μελετώνται κείμενα της σύγχρονης εποχής.

Ακολουθεί συζήτηση των αποτελεσμάτων της έρευνας:

Η καταστροφή της Σμύρνης αποτέλεσε μια ανθρώπινη τραγωδία που επηρέασε και μετέβαλε την ελληνική κοινωνία άρδην. Η άλλοτε όμορφη και δοξασμένη Σμύρνη μεταβλήθηκε σε «αληθές σφαγείο» και ο ελληνικός πληθυσμός έγινε πρόσφυγας, για να σωθεί. Η ελληνική ταυτότητα σφραγίστηκε από το τραύμα, που συνίσταται στις συμφορές, τη θυματοποίηση και την απώλεια των εδαφών που παρουσιάζονταν ως ειδυλλιακοί τόποι πριν από την καταστροφή και άρα ο πόνος ήταν ακόμη μεγαλύτερος για την απώλειά τους. Όλα αυτά δομούν την «εθνική μνήμη» μέσα από την οποία, όπως επισημαίνουν οι Δραγώνα & Φραγκουδάκη (1997:14), διαμορφώνεται η εθνική ταυτότητα.

Η καταστροφή της Σμύρνης αποτέλεσε για τον ελληνισμό το τέλος του οράματος της Μεγάλης Ιδέας, που δημιουργούσε αίσθημα ανάτασης και ελπίδας και ωθούσε σε αγώνες για προσάρτηση νέων εδαφών. Το τέλος της Μεγάλης Ιδέας και η περιχαράκωση στα υπάρχοντα εδάφη αποτέλεσε ένα ακόμη στοιχείο της νεοελληνικής ταυτότητας που διαμορφώθηκε τότε.

Σημειώνεται επίσης η ταύτιση των Ελλήνων με τη χριστιανική ομάδα των κατοίκων της Μικράς Ασίας. Πρόκειται για την ίδια αντίληψη που ίσχυε στο πλαίσιο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και χώριζε τους κατοίκους της σε πιστούς (δηλαδή μουσουλμάνους) και άπιστους, έχοντας περιχαράκώσει τους ορθόδοξους χριστιανούς σε ιδιαίτερο μιλλέτ με αποκλειστικό κριτήριο το θρήσκευμα (Μαυρογορδάτος 2020: 85). Αξιοσημείωτο είναι πως κατά τη διαμόρφωση του νέου ελληνικού κράτους το θρήσκευμα αποτέλεσε το βασικό συστατικό για τη διαμόρφωση της ελληνικής ταυτότητας. Η αντίληψη αυτή ισχύει ακόμη στην ελληνική πλευρά το 1922, σχεδόν 100 χρόνια μετά από την ίδρυση του ελληνικού κράτους. Είναι ζήτημα αν αυτή η αντίληψη ισχύει ακόμη ως τις μέρες μας.

Όσον αφορά την εξω-ομάδα, αυτή συνίσταται στους Τούρκους, τον αρχηγό τους Κεμάλ και τους Τσέτες, που παρουσιάζονται ως διώκτες των χριστιανών και αυτοουργοί ειδεχθών πράξεων.

Ο εθνικός εαυτός διχοτομείται μεταξύ βενιζελικών και αντιβενιζελικών. Η φιλοβενιζελική ιδεολογία της εφημερίδας «Ελεύθερος Τύπος» καθορίζει το πώς αυτή παρουσιάζει τα πράγματα. Ο Βενιζέλος περιγράφεται με χαρακτηριστικά ηγέτη και ως η μόνη λύση για το ελληνικό πρόβλημα. Η εφημερίδα προσπαθεί λοιπόν να επαναφέρει στο προσκήνιο τον Βενιζέλο και να επηρεάσει την κοινή γνώμη υπέρ του.

Στην έσω ομάδα ενυπάρχει ένας εθνικός «άλλος», ένας εσωτερικός εχθρός: ο βασιλιάς και οι αντιβενιζελικοί που κυβερνούν την περίοδο της καταστροφής και θεωρούνται υπεύθυνοι για αυτή. Ο βασιλιάς τοποθετείται ανάμεσα στους αντιβενιζελικούς που εχθρεύεται η εφημερίδα, αν και τα γλωσσικά δεδομένα δείχνουν πως η εφημερίδα σέβεται αυτόν και τον θεσμικό του ρόλο. Γιατί; Η απάντηση θα δοθεί από την ΚΑΛ. Από το ιστορικό συγκείμενο είναι γνωστό: α) ότι η εφημερίδα ήταν υποχρεωμένη να τηρεί αυτή τη στάση λόγω του φόβου των διώξεων και β) ότι ο βασιλιάς διόριζε τις κυβερνήσεις (Κατσαμάδος 2013: 266, 274) τις οποίες ευθέως κατηγορεί η εφημερίδα. Άλλωστε στα ευρύτερα συμφραζόμενα της σύμφρασης *βασιλιάς-Βενιζέλος* (4,41%) παρουσιάζεται το αίτημα της εφημερίδας να εγκαταλείψει ο βασιλιάς τους παλιούς «κακούς του φίλους» και να καλέσει τον Βενιζέλο: «επιβάλλεται εις τον Βασιλέα Κωνσταντίνο, εις την κυβέρνησιν Αυτού και εις την Εθνοσυνέλευσιν να καλέσωσιν αμέσως εις την αρχήν τον κ. Ελευθέριον Βενιζέλον, εγκαταλείποντα τους κακούς φίλους του» (29.08.1922, σ. 3). Αν ο βασιλιάς έχει κακούς φίλους και κάνει λανθασμένες επιλογές, δεν είναι δυνατό να τον σέβεται και να τον υποστηρίζει πραγματικά η εφημερίδα.

Μέσα στην καταστροφή ο ελληνικός πληθυσμός μένει αβοήθητος χωρίς την υποστήριξη που θα ανέμενε από τις σύμμαχες χώρες (Γαλλία και Ιταλία) του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Μόνο η Αμερική παρουσιάζεται αντάξια του πολιτισμού της, λόγω της προστασίας που παρέχει στους χριστιανικούς πληθυσμούς. Αξίζει να τονιστεί ότι οι πρώην συμμαχικές δυνάμεις της Ελλάδας δεν χαρακτηρίζονται καθόλου ως σύμμαχες χώρες. Τις ημέρες της καταστροφής της Σμύρνης λοιπόν ούτε η Ελλάδα αντιμετωπίζει πια ως σύμμαχες τις Μεγάλες Δυνάμεις, ούτε εκείνες δείχνουν απέναντί της φιλική στάση. Υπάρχει εδώ ένα ακόμη στοιχείο της ελληνικής ταυτότητας που εδράζεται σε εκείνη την περίοδο: η αίσθηση της αδικίας και της εγκατάλειψης του ελληνικού έθνους από τις Μεγάλες Δυνάμεις.

Ως κατακλείδα, συμπεραίνουμε ότι η έρευνά μας επιβεβαιώνει όσα γνωρίζουμε για τα ιστορικά γεγονότα, ενώ ταυτόχρονα επεκτείνει τις γνώσεις μας για τη συνείδηση της εθνικής ταυτότητας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βέικος 1993: Θ. Βέικος, *Εθνικισμός και Εθνική Ταυτότητα*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Bloommaert 2005: J. Bloommaert, *Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Δραγώνα & Φραγκουδάκη 1997: Θ. Δραγώνα, Α. Φραγκουδάκη (επιμ.), «Τι είν' η Πατρίδα μας;». *Εθνοκεντρισμός στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Εκδ. Αλεξάνδρεια.
- Κατσαμάδος 2013: Δ. Κατσαμάδος, *Όψεις της Λειτουργίας του Κοινοβουλευτικού Συστήματος στην Ελλάδα στο Πλαίσιο του Πολιτεύματος της Βασιλευομένης Δημοκρατίας κατά την Περίοδο 1864–189* [Διδακτορική Διατριβή].
- Μαυρογορδάτος 2020: Γ. Μαυρογορδάτος, *Εθνική Ολοκλήρωση και Διχόνοια. Η Ελληνική Περίπτωση*. Αθήνα: Πατάκη.
- Μαυρογορδάτος 2017: Γ. Μαυρογορδάτος, *Μετά το 1922: η Παράταση του Διχασμού*. Αθήνα: Πατάκη.
- Μαυρογορδάτος 2015: Γ. Μαυρογορδάτος, *1915: Ο Εθνικός Διχασμός*. Αθήνα: Πατάκη.
- Μουρέλος 1983: Ι. Μουρέλος, Η γαλλοτουρκική προσέγγιση του 1921: Το σύμφωνο Franklin-Bouillon και η εκκένωση της Κιλικίας. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 4, 211–276.
- Μπουμπουγιατζή 2011: Ε. Μπουμπουγιατζή: *Ο Ελληνισμός της Ιωνίας*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Orpin 2005: D. Orpin, Corpus linguistics and critical discourse analysis: Examining the ideology of sleaze. *International Journal of Corpus Linguistics*, 10(1), 37–61.
- Triandafyllidou 1998: A. Triandafyllidou, National identity and the 'other'. *Ethnic and Racial Studies*, 21(4), 593–612.
- Sakellariou 2017: A. Sakellariou, The representation of the refugees and the immigrants in the Greek press. *International Conference "Europe in Discourse: Identity, Diversity, Borders"*. Athens: Hellenic American University, Hellenic American College [Online], [<http://europeindiscourse.eu/2016-conference/conference-proceedings>].
- Sakellariou & Goutsos 2021: A. Sakellariou, D. Goutsos, Corruption in a Greek context: Analysing a newspaper's discourse on a major political scandal. *Discourse and Society*, 32(6), 746–765.
- Sinclair 1991: J. Sinclair, *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Wodak 2009: R. Wodak, Critical discourse analysis: History, agenda, theory and methodology. In R. Wodak & M. Meyer (eds.), *Methods for Critical Discourse Analysis*, (pp. 1–33). London: Sage.
- Wodak 2015: R. Wodak, Critical discourse analysis, discourse-historical approach. *The International Encyclopedia of Language and Social Interaction*, 1–14.

Sakellariou Angeliki
University of Patras,
Department of Education and Social Work,
School of Humanities and Social Sciences

Mandilas Antonios
University of Western Macedonia
School of Humanities and Social Sciences

**THE DESTRUCTION OF SMYRNA IN 1922 AND THE IDENTITIES OF THOSE INVOLVED
EXAMINED THROUGH THE PRESS OF THE ERA: A RESEARCH CONDUCTED COMBINING
CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS AND CORPUS LINGUISTICS**

Summary

In this article a historical event of great significance for the Greek nation is examined through the discourse of the press of the era. In particular, it is examined how the destruction of Smyrna by the Turks in 1922 is presented in the newspaper “Eleftheros Typos” which is ideologically in favor of Venizelos (former Prime Minister and a key factor in the territorial expansion of the Greek state). Our main research interest lies on how the different identities of those involved (both persons and countries) are formed through the discourse of this newspaper in the articles published in the period from 26/08/1922 to 07/09/1922. During these days, Smyrna is destroyed by the fire and its Greek population is either killed by the Turks of Kemal or flee as refugees. In order to analyze our data, we use the tools powered by Critical Discourse Analysis and especially the Discourse Historical Approach of Wodak and her partners, which consider the discourse in its historical and social context. The concept of identity is defined through the sense of belonging in an inner group (in our case to the Greeks) and also by the sense of similarity between the members of this group and their difference to the members of an out-group (the Turks). Since a large volume of texts is examined the above approach is combined to Corpus Linguistics tools in order to study the collocations of words which have special importance in this historical context. Thus, our data are examined both qualitatively and quantitatively. The data analysis shows that the newspaper propagates the return of Venizelos to power; the inner group or “We” (the Greeks) is presented as the victim of violence and slaughter, while the out-group (the Turks) as the aggressor and the enemy. Being Christian is also thought of an essential element of the Greek identity. In the inner group there is an internal “other”, those who oppose Venizelos, the King included. Considering the attitude of foreign countries towards the disaster, the data show that the ex-allies of the First World War are not at all mentioned nor considered as allies and the Greeks feel abandoned by them.

Keywords: Minor Asia catastrophe, National identity, Press